

empord. (*AlcM*, també barceloní: *batiente* cast., en aquest sentit ja en Nebr.); d'ací i *de bat a bat* (¿i potser amb influència de *BATAN*, *batanar*?), el derivat *esbatanar* 'obrir de bat a bat', del qual és necessari de tractar especialment.¹³

La formació del cat. *esbatanar* constitueix realment un problema. Però no puc deixar de meravellar-me de la solució que vol donar-li *AlcM*: «derivat del francès *battant*». Aquesta espècie d'*algebra* o curanderia etimològica em costa de creure que pugui venir d'un lingüista com En Moll, i la suposo obra d'algun col·laborador. ¿On s'és vist que una llengua formi un ver derivat sobre un substantiu absolutament inoït en el seu lèxic, i pertanyent només a una llengua estrangera, no usada mai en el seu territori? I amb un tipus de formació avui ja no productiu (com els verbs en *es*).

Esbatanar és un mot de fort regust autòcton i emfàtic, catalaníssim, però passem encara això per alt i admetem que ens pogués venir bo i fet de França (tot i que en francès és un terme més castís i genuí *ventail de porte* que no pas *battant* en aquest sentit),¹⁴ però el fet és que si hem de creure el FEW I, 290b, no hi ha en cap parlar del Sud ni del Nord de França una formació com **ébatanner* o oc. **esbatanà*. Em semblaria raonable, o almenys seriós, haver dit una cosa així: Per designar la idea de *obrir de bat a bat*, hom sentí la necessitat de crear sobre *bat* un derivat paral·lel a mots com *esbadiar-se*, *esventar*, *esparracar*, *esgranar*, *escuixar*, *esllavissar*, etc.; i això fou en una època en què ja no hi havia memòria ni consciència en la tradició lingüística que en *els batens d'una porta* (en el plural en *-nts* la consciència de la *-t* desaparegué des de molt més antic que en el singular) hi hagués una *-t*.

Llavors ja no fóra tan estrany que des de *batens*, sota la inspiració de la locució *de bat a bat*, es formés un verb, que no fou *esbatenar*, sinó *esbatanar* (entrà en joc també la vacil·lació entre *endenya* i *endanya*, *esguerra* i *esgarra*, *reca* i *raca*, *espaterra* i *espatarra*, etc.). Influirien encara, no solament *abatantar*, sinó també *entabananar* 'asfixiar', 'ensarronar' (en algun sentit antònim d'*esbatanar* i que obscurament hom podia creure alteració d'un **embatanar*), *estamenar* 'inquietar, embrollar', *entamenar*, *encamarar*, *-merar* 'estovar dins cambra'. I molt possiblement el factor decisiu seria la preexistència d'algun sinònim avui perdut en català, com prov. mod. *alandà* 'esbatanar' (FEW I, 85), gascó luixonès *alanà* id.; el tipus *alandà* 'esbatanar' avui s'estén a l'Alt Garona, Comenge, Gers, Lavedà, Tarn, Llemosí i Perigord, i és ja occità antic *alandar-se* en el sentit de «élargir»; si hem de creure el dicc. cat.-al. de Vogel hi ha inclús una català + *alandrar* 'esbatanar', que no sé d'on treu. En tot cas és un fet que en aranès coexisteixen *obrir de bat en bat* i *obrir de lann en lann* (veg. el meu *Vocab. Aran.*, s. v. *lan*). Com que *batan de porto* («un côté de p.») es diu fins a Tolosa (Visner) i aquesta és la zona on coexisteixen els sinònims *de bat en bat* i *de lann en lann* fóra natural d'admetre que *batan* (d'on *esbata-*

nar) resulti d'un encreuament de *bat* amb *lann* i en *esbatanar* intervingui el verb sinònim *alandà*.

Un altre mot sinònim que pogué contribuir a la formació d'*esbatanar* és un oc. mod. (*d*)*esbadarnà* que Piat registra per a «ouvirr entièrement» i que deu resultar d'una ampliació de l'oc. ant. *s'esbadar* «s'ouvirr» (PDPF) o d'aquest amb el sufix de *bader-na*. Per a aquest problema sembla tenir força importància també un adjectiu benasquès: «*les ventanes del comedó(r) son bataleres --- están de par en par*» (Ferraz, p. 30).

Baterell 'lloc on bat l'aire, el sol': «si es posa al *baterell* de l'aire, s'enredrerà», oït a les Guillerries 1935; Em. Vilanova, J. Ruyra, *AlcM. Bateria* [S. xvi, *AlcM, DTorra*], del fr. *batterie* id., derivat de *battre* (d'on passà també al cast., 1547). *Batidor*. *Batiment* [Llull].¹⁵ *Batisser*. *Batoc* ribag. '(ou) buit o cloc', mot sobretot arag. (*batueco*), a Graus (BDC VII, 71); Bielsa (Rohlf's, *RLiR* VII, 157), Guara, Echo i Ansó (*RLiR* XI, 187), derivat de *batre*, perquè se'l sent batre dins la closca al més petit moviment, llengüadocià *batouil*, *batarèu*, *batidè* id. (Spitzer, *Lexik. a. d. K.*, 125). *Batossell*. *Batuda* [1261, *AlcM*] 'la parva dels cereals' (a la Vall Ferrera; i a la zona Cerdanya-Olot i mall. *AlcM*), 'acte de córrer per un bosc a la caça d'un animal o persona'.¹⁶ *Batussar*; *batussa*; ¹⁷ *batusser*, *batussó*; *esbatussar*. *Batut* 'petjada' mall. (BDLC X, 481; però en l'acc. roba damunt la qual es duïa el capell de ferro, que és forma alterada, veg. BAGUL).

Batuta 'vareta per marcar el compàs', pres de l'it. *battuta* [c. 1600, Varchi i Buonarroti].

Batall [S. xvi, *AlcM*], mot comú a totes les llengües romàniques d'Occident, del llatí vulgar *BATTUACULUM* (cf. *BATTUCULUM*, infra, sobre *batolla*; per a la *-d-* del cast. *badajo*, veg. supra); dim. *bataiol* (*AlcM*), o de vegades amb reducció fonètica a *batiol* [1452,¹⁸ Joaq. Ruyra, *AlcM*]; *batallada* 'campanada, sense¹⁹ ventar la campana', c. 1790; *batallar* i *batallejar* 'sonar la campana', 'xerrar, dir disbarats'.

Batalla [c. 1020ss., acc. feudal, Bast-Bass., 246-50; 1204; Jaume I; Llull, etc.],²⁰ mot comú de totes les llengües romàniques, i antic i arrelat en totes (salvant el castellà *batalla*, que sembla ser un semicultisme del baix llatí gal·licà), del llatí tardà *BATTUALIA* 'esgrima' [S. iv, Charisius], veg. DCEC; *batallar* [1394, *AlcM*; c. 1390, Aversó], derivat també existent en les altres llengües germanes [fr., S. XII; cast., S. XIV] però més viu i genuí en català;²¹ *batallador* [S. xv, aragonès antic *batallador*, sobrenom d'Alfons I, principis S. XII, en cat. ant. més sovint *bataller*]; *batallant* [S. xv]; *batallaire*. *Bataller*²² [1272, Llull; *Cost. Tortosa*];²³ *batallerós* [S. xiv, *HistTroi.*]. *Batallivol* [S. xv, *DBal.*].

Batalló [1695, Lacavalleria];²⁴ *batallonada* mall. [Antoni M. Alcover, *BDLC* XI, 109];²⁵ *Batallola* [1354, Jal], mot que des del català passà a l'oc., fr. it. i castellà [DCEC I, 424b; i Vidos, *ARom.* XIV, 140-54] i que alterat en *taba(i)ola* ~ *bataiola*, ha donat el cast. *batabola* i el cat. *TABOLA*.